

בגדרי איסור תענית בשבת

ברמב"ם הל' נדרים פ"ג ה"ט „הנודר שיצום בשבת או ביו"ט חייב לצום שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יו"ט או ערב יום הכיפורים הרי זה חייב לצום ואין צריך לומר ראש חודש פגע בו חנוכה או פורים ידחה נדרו מפני הימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים הרי הם צריכים חיזוק וידחה נדרו מפני גזרת חכמים“.

ובהל' שבועות פ"א ה"ו בהגדיר הרמב"ם ארבעה סוגים בשבועות שוא „שלישית, שנשבע לבטל את המצוה כיצד כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית שלא ילבש תפילין ושלא ישב בסוכה בתג הסוכות ולא יאכל מצה בלילי הפסח או יתענה בשבתות וימים טובים וכן כל כיוצא בזה“.

ובכ"מ הל' נדרים תמה אטו איסור תענית בערב יו"כ ור"ח מדאורייתא ניהו ותירץ שבאמת אסור תענית בהם רק מדרבנן אלא שיש להם אסמכתא בתורה, בעיו"כ — מדכתיב „ועניתם את נפשותיכם בתשעה בחודש“ וכו', ור"ח — מהכתוב „וביום שמחתכם ובמועדיכם ובדאשי חדשיכם“ — ולכך אינם צריכים חיזוק כחנוכה ופורים. עולה ברור מדבריו שבשבתות וימים טובים איסור תענית בהם מהתורה, ובכך נוח לו מה שפסק הרמב"ם בהל' שבועות לענין שבתות וימים טובים ולא הזכיר עיו"כ ור"ח לפי שאיסור תענית בהם רק מדרבנן — ובנשבע שיתענה בהם חלה השבועה.

וכן בלח"מ שם הביא בשם הרשב"א בתשובות שכ' בדרך אפשר ברעת הרמב"ם שאיסור תענית בשבת הוא מהתורה. וזל"ש הרשב"א בתשובותיו סימן תרי"ד: „שאלת מי שנשבע לעבור על דברי סופרים כגון לאכול גבינה של גויים וכו' אם שבועת ביטוי חלה עליו אם לאו וכו' וכן מציינו לרמב"ם ז"ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא אף על פי שתענית בשבת מדברי סופרים וכן במגילת תענית אמרו מי שנשבע להתענות בשבת הרי זו שוא (והגירסא אצלנו בערב שבת וכן היא בברייתא תענית פ"ב) ואמרת להאריך בזה ואם יש עוד ראיות להביא אותן עכ"ל הרשב"א בציטוט דברי השואל, ומשיב הרשב"א בתשובה „ומה שכתבת שכתב רבינו משה במז"ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא ומשמע לן מדבריו שהוא ז"ל סבור שאין שבועה חלה על ביטול דברי סופרים שהרי תענית בשבת מדברי סופרים אפשר לומר שהוא סבור שאסור להתענות דאורייתא מדאמרינן בברכות אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחך אכיל הכי נמי אלמא

בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים דהיינו יום ראשון של פסח דכתב ביה בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה וכן ליל ראשון של סוכות דגמריגן מחמישה עשר, (חמישה) עשר מחג המצות. והיא דמגילת תענית נמי אפשר דמהאי טעמא הוי דסבירא ליה כמאן דאמר בעירובין אסור להתענות מפני שלא יכנס בשבת כשהוא מעונה.

והנה בספר שו"ת הלכות, הל' גדרים שם (הביאו בשדה חמד ערך תענית בשבת) הדין בשאלה זאת אם חלה השבועה בגשבע לבטל דברי סופרים, הביא ג"כ שדעת הרמב"ם שתענית בשבת איסורה מהתורה אלא שהק' ממה שפסק הרמב"ם בהל' שבת פ"ל ה"א, ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשים ע"י הנביאים. שבתורה זכור ושומר, ושנתפרשו ע"י הנביאים כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד" עכ"ל. הרי משמע מהרמב"ם שעונג שבת חיובו רק מדברי סופרים, ומחמת קושיה זו דחק לומר שבאמת איסור התענית בשבת מדברי סופרים אלא שעשו חכמים חיזוק לדבריהם ולפיכך הנשבע שיתענה בשבת — שבועתו שוא. והנה שיטת הרשב"א בהבנת הרמב"ם שאיסור תענית בשבת מהתורה מלבד שצריכה ברור מחמת קושיה השונה הלכות, עצם דבריו צריכים עיון, שהרי כ' בדבריו שאף הברייתא הסוברת במגילת תענית שאסור להתענות בשבת סוברת כמ"ד בעירובין שאסור להתענות בערב שבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

והנה זה תורף הגמ' בעירובין מ, מא, ואמר רבה כי היינו בי רב הונא אבעיא לן בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי לא תהו בדיה וכו' חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ותניא אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבים לפני רבי עקיבא ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא שהיה תאב לה אלא להראות התלמידים הלכה, ור' יוסי אומר מתענה ומשלים. אמר להן ר' יוסי אי אתם מודים לי בטי באב שחל להיות באחד בשבת שמפסיק מבעוד יום אמרו לו אבל (רש"י — באמת) אמר להם מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה. אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה כל היום כולו תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה שלא אכל ושתה כל היום כולו. ואמר רב עולא הלכה כרבי יוסי עכ"ל הגמרא וכן מסיקא הגמ' בסוף הסוגיא, דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענין ומשלימין. ואף הרמב"ם בהל' תענית פ"ה ה"ה פסק, אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת" ובמ"מ —, כך נפסקה הלכה בעירובין ה' בכל מערבין הלכתא מתענה ומשלים.

והנה לכאורה הבנת הרשב"א בסוגית הגמ' דלרבי יהודה איסור תענית בשבת מהתורה ולכך אסור להכנס לשבת כשהוא מעונה, ורבי יוסי סובר מתענה ומשלים לפי שאיסור תענית בשבת מדרבנן ולא גזרו משום האי פורתא

שנכנס לשבת כשהוא מעונה. וזהו שכ' הרשב"א שהברייתא במגילת תענית סוברת כמ"ד שאסור להכנס לשבת כשהוא מעונה לפי שאיסור תענית מהתורה ולכן הנשבע שיתענה בשבת הוי שבועת שוא. אולם קשה דלפי דבריו יקשו דברי הרמב"ם אהדדי שהרי בהלכות שבועות פסק שהנשבע להתענות בשבתות וימים טובים הרי היא שבועת שוא וכפי שסוברת הברייתא במגילת תענית ומצד שני פוסק כרבי יוסי שמתענה ומשלים. והרי לדעת הרשב"א היה צריך לפסוק שאינו משלים בע"ש. ובס"ד גיישב דברי הרשב"א לקמן אך קודם לכן נראה ליישב קושיית השו"ג הלכות. ומה שנראה לומר בגדרי תענית.

ונראה לומר שאיסור תענית ומצוות עונג שבת שתי הלכות נפרדות הן. ואכן איסור תענית בשבת מהתורה ודין עונג שבת הנו מדרבנן, ואף שפשוט שהמתענה בשבת יעבור גם משום עונג שבת, מ"מ אפשר שאדם יתענה בשבת ולא יעבור משום עונג, וכן להיפך שיעבור משום עונג ולא יעבור איסור תורה של מתענה בשבת. דהנה נפסק בשו"ע הל' שבת ס"י רפח ה' ב', "י"א שאדם שמויק לו האכילה דאו עונג הוא לו שלא לאכול — לא יאכל", וכן בהל' ג', "אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל". ולכאורה כיצד מותר להתענות אלא פשוט שמאחר שבעצם התענית יש לו עונג הרי בזה מקיים דין עונג דמצוות עונג שבת אינה כוללת דוקא אכילה אלא כל שהוא עונג. (ואף תשמיש המטה והדלקת נרות ועוד ממצוות עונג ניהו). ואילו איסור תענית האסור מהתורה נראה דגדר אחר בו וכפי שיבואר, דהנה לכאורה קשה מה שייך לומר דאיסור תענית בשבת מהתורה והלא כל גדרי תענית הם מדרבנן וכפי שפסק הרמב"ם בהל' תענית פ"א, "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור שנאמר וכו'". ובה"ד — "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים" הרי שכל ענין תענית הוא מדרבנן והיכן מצינו בתורה חובת תענית וגדריה עד שגדון לומר שבשבת היא אסורה — דבר תורה. אולם באמת מצינו בתורה גדר תענית ביום הכיפורים וכך פוסק הרמב"ם בהל' שביבת עשור ה"ד, "מצות עשה אחרת יש ביום הכיפורים והיא לשבות מאכילה ושתייה שנאמר תענו את נפשותיכם מפי השמועה למדו אי זה הוא עינוי שהוא לנפש זה הצום" ובהל' ו', "כשם ששבות מלאכה בין ביום בין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום ובין בלילה" הרי מצינו דגדר תענית היא שביבת מאכילה ושתייה וכן זמנה הוא לילה ויום. — ומעתה נראה לומר דמהתורה אין איסור להתענות בשבת אלא דוקא לילה ויום אבל אם יאכל בלילה ויתענה אפילו כל היום כולו לא יעבור בכך איסור תורה, ולפ"ז מה שפסק הרמב"ם דהנשבע להתענות בשבתות וימים טובים הרי זו שבועת שוא דוקא בנשבע להתענות בכל השבת לילה ויום אבל הנשבע להתענות רק ביום אין זו שבועת שוא. ומעתה יבין שפיר מה שפסק הרמב"ם ע"פ הגמ' במסכת תענית ד' יב ועוד מקומות, "הרואה חלוס רע צריך להתענות למחר כדי שישבו ויעור במעשיו ויחפש בהן ויתוור בתשובה

ומתענה ואפילו בשבת ומתפלל עננו בכל תפילה אף על פי שלא קיבלה מבעוד יום והמתענה בשבת מתענה יום אחר מפני שביטל עונג שבת". וכבר פירש הסוד סי' רפח דהיתר תענית חלום בשבת, "לפי שנפשו עגומה על חלומו שראה וחושב שיתבטל בשכר התענית א"כ התענית הוא עונג לו ומ"מ צריך להתענות יום אחר שיתכפר על שביטל עיקר עונג שבת". אך קשה, ניחא שאינו עובר משום עונג אך מ"מ הרי אסור להתענות בשבת מהתורה אולם לפי שכתבנו אתי שפיר כיון שבתענית חלום אינו מתענה אלא ביום אין בכך איסור תורה ואיסורו רק מפני בטול עיקר עונג שבת שהוא מדרבנן — וכיון שהתענית עונג הוא לו לכך התירו.

והנה אחרי אמרי דברים אלו מצאתי באור-שמח בהל' תענית פ"ה בתוך דבריו וזל"ש, "והנה לפי מה שכ' המבי"ט בקרית ספר דבשבת מעת לעת לילה ויום אסור מן התורה להתענות אבל ביום בלבד אינו אסור מהת' ולכן מותר להתענות ת"ח בשבת יתכן לומר דמשום הכי רצה רבי לעקור רק תכונה באב שחל להיות בשבת ולא י"ז בתמוז הקודמו שחל ג"כ בשבת משום דתענית ת"ב נדחה מהתורה שמעת לעת אסור להתענות מהתורה לכן סבר רבי הואיל ונדחה ידחה אבל שאר צומות דתענית הוא רק ביום ומותר מהתורה להתענות בשבת ולא נדחה תעניתו דבר תורה ולכן מתענים למחר" עכ"ל.

הנה ממש כדברינו נמצא בדברי המבי"ט, ואף שיגעתי וחיפשתי בקרית ספר ולא מצאתי שאמר דבר זה — רק שהביא בהלכות שבת פ' ל' את הרשב"א הסובר שאיסור תענית מהתורה אך לא הוסיף מידי, וגם חיפשתי בתשובות המבי"ט ולא מצאתי שיאמר כן, ואדרבא דעתו נוטה לומר בדעת הרמב"ם שתענית בשבת מדרבנן. — שמא היתה לאור-שמח גירסא אחרת או שמא החליף מחבר אחר במבי"ט, מ"מ די לנו שהאור שמח עצמו מביא סברא זאת. ועכ"פ הדברים מובנים שפיר לפי שכתבנו דלא מצינו בתורה תענית אלא ביום הכיפורים ואין לנו ללמוד גדרי ואיסורי תענית אלא משם.

ולפי דברינו תהיה מוסברת היטב הגמ' בתענית ד' יב דאיתא שם, "אמר ר' חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמייה תענית" ועד שם, "אמר שמואל כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמייה תענית" חזינן בדברי שמואל שני הלכות האחת שתענית צריכה קבלה ועוד שתהיה מבעוד יום דוקא, והנה הראשונים לא פירשו טעם הדברים, אולם נראה להסביר דהרי כל שתקנו חכמים כעין דאורייתא תקנו. והלא יסוד גדר תענית האמור בתורה הוא יום שלם דוקא לילו ויומו, ולכך צריך לקבל עליו את התענית מבעוד יום טרם מתחיל הלילה, (ומאותו טעם אם לא שקעה עליו חמה לאו שמייה תענית). ואף שכל התעניות (מלבד ת"ב ותענית גשמים) שתקנו תז"ל וכן תעניות של יחיד מתחילות מעלות השחר זהו לפי שלא החמירו עליו באיסור אכילה במשך הלילה אולם אה"נ שהיום מתקדש לשם תענית כבר מבערב. והרי"ף פ"ק דתענית כתב דאף שאוכל ושותה במשך הלילה מתפלל עננו בתפילת ערבית. ועי' ברז"ה שהשיג על דבריו דמאחר שאוכל כל הלילה מה מקום יש לתפילת עננו בערבית אולם לפי שכתבנו מובן הרי"ף דחלות יום

תענית מתחיל כבר מבערב דכך הוא גדר יום תענית בתורה, וחכמים כעין דאורייתא תקנו, ולכך אומר עננו בערבית. ומובן שפיר הא דאיתא בגמ' דף יב., תנו רבנן עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר וכו' רשב"א אומר עד קרות הגבר, אמר אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל וכו' איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא כשלא ישן אבל ישן אינו אוכל" וכן נפסקה הלכה כרבא, ועיי' ברש"י שהדיון הוא בין לתענית יחיד ובין לתעניות צבור ולכאורה ק' וכי חז"ל לא השוו מידותיהם ולכל אחד התחיל תעניתו משעה שישן, אולם לפי דברינו הדברים פשוטים דודאי יום התענית מתחיל כבר מבערב, אלא שחכמים התירו את האכילה במשך הלילה ולא התירו זאת אלא קודם שישן, אך אם ישן והתעורר קודם עלות השחר טוב הריחו בכלל יום התענית שהחל כבר מבערב — ולכך אסור באכילה. ונראה לומר דהא דבעינן קבלת תענית יסודו ג"כ מגדרי תענית דבתורה מצינו דביום העשירי חובה לצום וכפי שנאמר, „כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה" נראה בפשטות דהתורה קדשה את היום ליום תענית, וא"כ נראה דטעמא דבעינן קבלה לכל תענית יחיד (ובתענית רבים לב בי"ד מתנה לכל כלל ישראל) הוא בכדי לקדש את היום בקדושת תענית דאם יצום אפילו לילה ויום ללא קבלה אין כאן קדושת יום תענית דכל רגע ורגע שמתענה אינו מצטרף לשני ואף אם יעבור עליו כל היום בתענית מ"מ מאחר שברגע זה שהוא מתענה אינו חייב כלל להתענות את הרגע הבא אחריו נמצא שאין היום מקודש לתענית ואינו כיום כפורים שהנו שלמות של יום שלם האסור באכילה. ומעתה פשוט שאם יתענה בשבת אפילו לילו ויומו אך בלא קבלה לא יעבור בזה איסור תורה של מתענה בשבת רק יעבור משום עונג שבת ורק בנשבע להתענות בשבתות וימים טובים עובר משום שבועת שוא דהשבועה היא עצמה קבלת התענית.

נמצא בסיכום הדברים דדין תענית שאיסורה בשבת מהתורה ואיסור תענית משום עונג שבת שתי הלכות הם, דמהתורה אינו עובר אלא בקבל תענית מבעוד יום ודוקא כשיצם מערב עד ערב, ואילו משום עונג יעבור אפילו כשלא קיבלה כלל, וכן כשאינו מתענה כל היום. וראה בשו"ע סי' רפח ס' א' ומקורה מהירושלמי „אסור להתענות בשבת עד ו' שעות, ובהג"ה, ואפילו לומד ומתפלל אסור", הנה ודאי שבזה לא עובר אלא מדרבנן, ורק משום עונג שבת דהרי אינו מתכוון להתענות כלל אלא דטרוד בלימודו אך היות ומתאחר באכילה זמן מרובה עובר בזה משום עונג מדרבנן — (ועיי' במשנה ברורה בבאור הלכה שם) ועיי' במג"א שכ' דלשם תענית אפילו שעה אחת אסור, ולפי דברינו ודאי שלא יהא אף בזה אלא איסור דרבנן.

אולם מתוך דברינו אלה נמצאים דברי הרשב"א קשים ביותר שהרי כ' דהברייתא הסוברת שהנשבע להתענות בשבתות הרי הוא לוקה משום שבועת שוא סבירא כר' יהודה דאמר המתענה בערב שבת אסור לו שישלים לפי שאסור להכנס לשבת כשהוא מעונה. ומשמע מדבריו שמסביר דלהכי אסור להכנס לשבת כשהוא מעונה מפני שאיסור תענית בשבת מהתורה, אך ק'

אפילו נימא דאיסורה מהתורה הלוא זה דוקא במתענה כל השבת כולה, אך בנכנס שעה קלה לשבת כשהוא מעונה הרי לית בזה איסור תורה. ולכן נראה לומר דלרשב"א שיטה אחרת, דהנה כשנעיין בדברי הרשב"א, נראין לכאורה דבריו תמוהין שהרי כ' שאיסור תענית בשבת מהתורה לפי שיש חיוב באכילת פת כמו בימים טובים, ופשוט מדבריו שאף שאיסור תענית בימים טובים מחמת שיש בהם חובת אכילה, ואולם ק' אפילו נימא שיש חיוב אכילת פת בשבת מדוע יעבור משום תענית כשנכנס לשבת (או ליום טוב) כשהוא מעונה והרי באכילת מצה ופת בסוכה מקיים מצוותן אם אכלם כל הלילה, (ומדרבנן עד חצות), ובשבת יכול לאכול את הפת אפילו כל היום כולו.

והנה הרשב"א לא הביא מקור לאיסור התענית בשבת אולם בפמ"ג ס' רפח כ' דמקור הרשב"א הוא מהפסוק „אכלוהו היום" (בשבת) האמור בפרשת המן, ונראה לומר דהרשב"א למד דמפסוק זה לומדת הגמ' בברכות דף מ"ט ע"ב דיש חובת גברא לאכול פת ביום השבת, ולדעתו אין איסור לקדש את השבת ליום תענית רק איסור התענית נובע מחמת חיוב הגברא לאכול פת בשבת. והא דעובר משום תענית כשנכנס לשבת כשהוא מעונה ואף שיכול לקיים מצות אכילה מאוחר יותר לפי שמיד בתחילת השבת או יו"ט חלה עליו מצות אכילה ואה"ג שיכול לקיים מצות אכילה במשך הלילה ובשבת אפילו כל היום מ"מ אסור להפקיע את חיובו שהרי מהתורה חיוב המצוה מתחילה מיד עם כניסת השבת או היו"ט, ולכך מסביר הרשב"א שהברייתא הסוברת שהנשבע שיתענה בערב שבת עובר משום שבועת שוא סוברת כמ"ד שאסור שיכנס לשבת כשהוא מעונה, דכל שנשבע להפקיע חיובו אפילו מקצת שבת ואף שיכול לקיים את המצוה מאוחר יותר יש בזה שבועת שוא (עיי' שו"ת מהרי"ט יו"ד ס' מז) ולפ"ז נראה לומר דהרשב"א למד דאה"ג אף ר' יוסי סובר שאיסור תענית בשבת מהתורה אלא שר' יוסי סובר דכל שאינו נשבע לבטל לגמרי את המצוה שהרי יכול לקיים מצות אכילה מאוחר יותר ליכא בזה משום שבועת שוא. (וראה תשובות הרשב"א חלק א סימן צא). ומעתה מיושבים שפיר פסקי הרמב"ם לפי הבנת הרשב"א דהרמב"ם פוסק כפי מסקנת הגמ' דהלכתא כר' יוסי ולפיכך פסק בהלכות תענית שתענית החלה בערב שבת מתענה ומשלים דבהאי פורתא שנכנס לשבת כשהוא מעונה עדיין אינו עובר איסור (ומשום עונג שבת דרבנן לא חששו להאי פורתא), ובהלכות שבועות פסק דהנשבע שיתענה בשבתות וימים טובים לוקה משום שבועת שוא לפי שאף ר' יוסי סובר דאיסור תענית בהם מהתורה שהרי חייב באכילה אולם כ"ז דוקא בנשבע שיתענה כל השבת או כל היו"ט כולו שאז שבועתו היא לבטל את המצוה. ולפ"ז מדויק ומיושב היטב אמאי לא פסק הרמב"ם את דין הברייתא דהנשבע שיתענה בערב שבת לוקה משום שבועת שוא. והיה בזה תידוש גדול יותר דאף שנשבע להתענות רק במקצת השבת עובר משום שבועת שוא, אלא ודאי שהרמב"ם פוסק כר' יוסי ולדעתו רק בנשבע להתענות כל השבת או היו"ט יעבור משום שבועת שוא. ויסביר הרשב"א את מחלוקת ר' יהודה

ור' יוסי בגמ' בכה"ג דדעת ר' יוסי שאינו עובר משום תענית בשבת אלא א"פ. צ"ע כל השבת כולה, אלא שר' יוסי הק' לחכמים לשיטתם דאם אסור להתענות אפילו במקצת השבת אמאי התירו חכמים לצאת מהשבת כשהוא מעונה, ועל כך ענו לו חכמים דאינו דומה נכנס לשבת כשהוא מעונה שבוה מבטל עצמו מחובת אכילה ליוצא ממנה כשהוא מעונה שכבר קיים מצות אכילה.

והנה הרשב"א כ' ליישב את הרמב"ם בדרך אפשר דבאמת לא מצינו גילוי מפורש ברמב"ם דאיכא מדאורייתא חיוב אכילת פת בשבת כמו בפסח ובסוכות וראה בהגהות הרעק"א שו"ע ס' תק"ע שהק' על הרשב"א דמלשון הרמב"ם שכי' שלא יאכל מצה בליל פסח או שיתענה בשבתות וימים טובים, משמע דליכא חיוב אכילת פת דאם איכא חיוב היה לרמב"ם לכתוב שלא יאכל מצה בליל פסח וכן שלא יאכל פת בשבת, ועוד הק' דמהרשב"א משמע דחיוב אכילת פת דוקא ביום ראשון של פסח וסוכות אבל בשאר ימים טובים אין חיוב אכילה ואילו הרמב"ם כתב או שיתענה בשבתות וימים טובים הרי זו שבועת שוא ומשמע כל הימים טובים, ועיי"ש שנסאר בצ"ע. ולכן נראה לומר דאפילו נימא דליכא חיוב אכילת פת מ"מ סובר הרמב"ם דאיסור תענית בשבת וכן ביו"ט מהתורה, דיש לומר שר' יוסי חולק על ר' יהודה וסובר שאין חיוב אכילת פת כלל, אלא יסוד איסור תענית בשבת וכן ביו"ט הוא לקדש את היום לתענית וכמש"כ לעיל והיינו כל היום כולו מערב עד ערב, ולכך אינו עובר בהאי שנכנס לשבת כשהוא מעונה, והרמב"ם פוסק כר' יוסי ולכך דייק הנשבע שיתענה בשבתות וימים טובים הרי זו שבועת שוא והיינו דוקא כל השבת.

ונראה לומר דבין ר' יהודה ובין ר' יוסי מקרא אחד דרשו דר' יהודה סבירא ליה דב"אכלוהו היום" איכא חיוב מצות אכילה, אולם ר' יוסי סובר דהאי קרא בא לומר דין ביום, דהיום הוא יום אכילה ולא יום תענית, ואין בכונת התורה לומר חיוב אכילה רק שהיום אסור בתענית, וגדרה של תענית היא כפי שמצינו בתורה מערב עד ערב ודוקא שיקבל את התענית מבעוד יום.

ולפ"ז יהיו מיושבים פסקי המחבר בשו"ע דהנה בס"י רפח ס' ב כתב "י"א שאדם שמזיק לו האכילה דאו עונג הוא לו שלא לאכול לא יאכל" וכן בס' ג "אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן אמרו שכך היה עושה הר"י חסיד ז"ל". נראה מפסקיו דסובר שאין חובת אכילת פת מדאורייתא דאם סבירא כרשב"א כיצד מותר להתענות (ומדסתם המחבר משמע אפילו כל השבת כולה) ואף אם עונג לו במה שמתענה מ"מ הרי איכא חובת אכילת פת, והרי בסוכה ובפסח ודאי שאף שהאכילה צער היא לו חייב באכילת כזית פת או מצה. ובהכרח שדעתו שאין חובת אכילה בשבת. ובהל' תענית סימן תקע ס' ג כתב אבל אם נשבע להתענות בשבת או ביו"ט בפירוש לא חלה עליו שבועה דאין שבועה חלה על דבר מצוה אלא לוקה על שנשבע לשוא ואוכל, ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים חלה שבועה עליו כיון

שאינו אלא מדרבנן" הרי בפירוש כתב דלהכי הוי שבועת שוא בנשבע להתענות בשבת וימים טובים מפני שאיסור תענית בהם מהתורה, ולכאורה פסקיו סותרים זה את זה, אולם לפי שכתבנו אתי שפיר, דסבירא למחבר דאיסור תענית בשבת ויו"ט הוא מהתורה (דהציווי אכלוהו היום עולה אף ליו"ט שלא ירד בו מן) אולם אין האיסור מחמת שאינו אוכל פת דבזה אין תיוב כלל רק האיסור הוא לקדש את השבת ויו"ט ליום תענית, ומה שפסק המחבר שמותר להתענות בשבת למי שהאכילה צער היא לו היינו במתענה שלא בדרך קבלת תענית דאינו מקדש היום לתענית רק שאינו אוכל מתמת הצער, וודאי בכך אין איסור מהתורה, דהאיסור הוא דוקא לקדש את היום לתענית דזה אסור מדכתיב „אכלוהו היום" דהיום ניתן לאכילה ואסור לקדשו לתענית.